

Etorkinak, euskara eta hizkuntz aniztasun berria.

Giza eskubideetatik sortutako zenbait hausnarketa

RUIZ VIEYTEZ, Eduardo Javier
Deustuko Unibertsitateko irakaslea

Jasotze data: 2010-07-14

Onartze data: 2010-07-14

Euskal gizartean azken urteetan gertatu diren immigrazio-mugimenduek aurretik zegoen «hizkuntz paisaia» modu nabarmenean aldatu dute. Horren ondorioz, euskara normalizatzeko politikak testuinguru ezberdin bati aurre egin behar diote. Orain arte, etorkinen hizkuntz aniztasunaren eta gizarteratzearen arteko lotura ez da ondo aztertu. Herritartasunaren kontzeptu barne-hartzailea oinarri hartuta, beharrezkoa da hizkuntz identitate berriek gure eskema politikoetan duten eginkizunari buruzko galdera egitea. Bestaldetik, behar beharrezkoa da gizartean dagoen hizkuntz aniztasuna kudeaketa demokratikoa arautzea, parte-hertzeko aukerak handituz eta identitate ezberdinen presentzia egokia ziurtatuz.

Hitz-gakoak: Hizkuntza aniztasuna, immigrazioa, herritartasuna, giza eskubi-deak, eremu urriko hizkuntzak.

La mayor presencia de personas con orígenes diversos ha aumentado la diversidad lingüística (y cultural) de la sociedad vasca. Las políticas de normalización del euskera se enfrentan así a un contexto diferente de aquél para el que inicialmente fueron pensadas. Por otro lado, la conexión de diversidad lingüística e integración social de las personas inmigrantes no ha sido profundamente estudiada. Sin embargo, es obligado preguntarse sobre el papel que pueden ocupar las nuevas identidades lingüísticas en nuestro contexto político. La cuestión es reflexionar sobre qué tipo de intervenciones jurídicas deben establecerse en la relación entre las lenguas inmigradas y el euskera. En este sentido, es necesario asumir una gestión más abierta e integradora de la diversidad lingüística, pudiendo utilizarse como parámetro para ello la normativa europea vigente en materia de lenguas minoritarias.

Palabras clave: diversidad lingüística, inmigración, ciudadanía, derechos humanos, lenguas minoritarias.

Les mouvements d'immigration de ces dernières années dans la société basque ont modifié de façon très importante le «paysage linguistique» existant. C'est pourquoi les politiques de normalisation de la langue basque doivent s'adapter à des contextes différents. Jusqu'à présent on n'a pas bien étudié le lien qui existe entre la pluralité linguistique des immigrants et leur intégration dans la société. En se basant sur le concept de citoyenneté, il faut que les nouvelles identités linguistiques s'interrogent sur leurs devoirs à l'intérieur de nos schémas politiques. D'autre part, il est indispensable de réglementer la gestion démocratique de la pluralité linguistique de notre société, en élargissant les choix participatifs et en assurant une présence correcte des différentes identités.

Mots-clés: pluralité linguistique, immigration, nationalité, droits de l'homme, langues moins répandues.

The immigration movements that have taken place in recent years in Basque society have significantly altered the previously existing «language landscape». As a result, the policies for normalising Basque have to deal with a different context. Until now the link between the language diversity of the immigrants and their integration into society has not been properly studied. Taking the inclusive concept of citizenship as the basis, it is necessary to ask what the task of the new language identities is in our political frameworks. On the other hand, it is essential to regulate the democratic management of language diversity existing in society by increasing the opportunities for participation and by ensuring a suitable presence of the different identities.

Key Words: language diversity, immigration, citizenship, human rights, little-used languages.

Sarrera

Azken urteetan gure inguruan bizi izandako immigrazio-mugimenduek, ikuspuntu askotatik, gizarte-testuinguru berria sortzen dute, eta horrek erantzun juridiko eta politiko batzuk ere baldintzatu behar ditu. Zehatz esanda, immigrazioaren eraginez, gure gizartearen aniztasunak gora egiten du, gizartearen, kulturaren, erlijioaren eta hizkuntzaren ikuspuntutik. Errealitate berri horrek ondorio garrantzitsuak ditu. Erantzun politiko klasikoak gizarte-errealitate berrietara gero eta txarrago egokitzen dira. Beraz, gizarte-integrazioarako eta egitura politikoak legitimatzeko parametro berriak eraikitzeke ahaleginak egin behar dira. Hizkuntz politiken esparru zehatzean, aniztasun gero eta handiagoaren eraginez, tradizioz bereganatutako ideiak berriz hausnartu behar dira, kontzeptuei zein estrategiei dago kienez.

Lan honetan, irakurleari aniztasunaren (hizkuntz aniztasuna) kudeaketa demokratikoari buruz gogoeta egiteko espazio bat eskaintzen ahaleginduko naiz, bi premisa oinarri hartuta. Batetik, immigranteek edo etorkinek harreara-gizartea berdintasun-egoeran osatzeko eskubidea dutela hartuko dut abiapuntu, herritartasun-kontzeptu barne-hartzailearen bidez. Aldi berean, jakitun naiz ariketa hori elebitasunaren kultura behar den moduan barnerratu ez duen gizartean egiten dela. Egia esan, eremu urriko hizkuntza autoktonoa normalizatzeko prozesua eta hizkuntza immigratu berriak espazio publikoan sartzeko prozesua ezin dira bide guztiz bereizietatik garatu.

1. Gutxiengo nazionalen testuinguru berezia

Immigrazioaren fenomeno zabal aztertu da, ikuspegi askotatik. Hala ere, hizkuntz alderdiak alde batera utzi izan dira, gizarte-integrazioan itxuraz premiazkoagoak diren beste beharrian batzuek lehenetasun handiagoa dutela pentsatzen da eta. Gutxiengo nazionalen edo estaturik gabeko nazioetan immigrazio-prozesuek gai eta interes bereziak sortzen dituzte. Inguru horietan, bi proiektu politikoak edo nazionalak daude esparru berebean, eta gainera, askotan, kontrajarriak izaten dira. Gure inguruko kasurik dei-

garrienak Katalunia, Eskozia, Gales, Hego Tirol, Aosta harana, Aaland uharteak eta Quebec dira, besteak beste. Leku horietan, migrazio-fenomenoen inplikazioak bikoitzak dira gutxienez. Batetik, estatuko hizkuntza ofizialaren eta berezko hizkuntzaren (eremu urrikoa izan daiteke edo ez) arteko lotura-prozesuak ukitzen dituzte. Bestetik, migrazioek ondorio politikoak dituzte, herritar berriak, zuzenean edo zeharka, liskarrean dauden proiektu nazionalen baten alde jartzen baitira, eta proiektu horien etorkizuneko bilakaera modu garrantzitsuan baldintzatu baitezakete.

Immigrazioaren eta gatazka nazional edo linguistikoen arteko loturaren ikuspegia orain arte ez da behar den beste aztertu, ez politikaren ikuspuntutik ez ikuspuntu akademikotik. Zalantzarik gabe, esparru horretan gogoeta gehien egin duena Quebec da, bertan probintzia-agintariek hizkuntz prozesua leheneratu baitute. Ikuspegi politikotik, aldiz, herritar berrien botoa erabakigarria izan zen 1995ean egindako azken erreferendumean. Europako gutxiengo nazionalen kasuan, gaia ez da zorrotz aztertu. Proiektu edo saiakera batzuk egiten ari dira, besteak beste, Belgikan eta Bruselaren periferian, Katalunian, Tirolen eta Aalanden, baina oraindik autore gutxi arduratzen dira gai horretaz¹.

¹ Adibidez, kasu horiek eta beste batzuk oraintsu landu dira Amsterdameko Unibertsitateak Castelldefelsen (Bartzelona) antolatutako *When multiculturalism meets ethno-regionalism: the integration of immigrants amidst ethno-linguistic conflict* nazioarteko topaketan, 2009ko urtarrilaren 22an eta 23an. Eusko Jaurlaritzak 2008ko ekainaren 10etik 14ra Bilbon «Aniztasun kulturalaren eta nazionalaren kudeaketa demokratikoa» lemapean antolatutako Giza Eskubideei buruzko Nazioarteko III. Biltzarrean ere azalerratu ziren nola edo hala. Gaiaren aldeko interesa duten autore aipagarrien artean, nazioartean Will KYMLICKA eta Espainian Ricard ZAPATA-BARRERO aipa daitezke. Ikusi, era berean, BANTING, Keith eta SOOKA, Stuart, «Federalism, Dualism and Immigrant Integration in Canada», Queen's University-ko (Kanada) Institute of Intergovernmental Relations zentroak 2007ko urrian antolatutako «The Federal Idea» biltzarrean aurkeztutako hitzaldia; RUIZ VIEYTEZ, Eduardo, «Immigrant integration policies in Spain: none, one or several models?», 5th Annual Conference of the IMISCOE Network of Excellence izenekoan emandako hitzaldia, Bilbon, 2008ko irailaren 10ean eta 11n; RUIZ VIEYTEZ, Eduardo (2008), «New minorities and linguistic diversity. Some reflections from the Spanish and Basque perspectives», *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)*, 7. lib., issue 2; eta MEDDA-WINDISCHER, Roberta (2009), *Old and New Minorities: Reconciling Diversity and Cohesion a Human Rights Model for Minority Integration*, Nomos-Eurac research.

Gure kasuan, gai horren aldeko interes handia dago, pertsonen mugimendu-fenomenoak aurrerantzean ere gertatuko direlako, indar handiagoarekin edo txikiagoarekin, eta euskararen bilakaera-dinamiketan eragina dutelako². Horrenbestez, gure herrialdean hizkuntz politikak diseinatzekoan kontuan hartu behar dira. Batetik, immigrazioak (berezi immigrazio mota batek) mehatxu berriak eragiten ditu euskararen gizarte-lanekatiko hizkuntz espazioetan. Bestetik, herritar berrien eta euskararen arteko lotura jorratu behar da, baita erakundeetatik ere. Azken hori, nola edo hala, euskal gizarteak bizi dituen identitateen edo proiektu nazionalen gatazkaren aurrean herritar guztiek duten kokapen politikoari lotuta dago nola edo hala, baina gai hori saiakera honen interesetik kanpo geratzen da. Edonola ere, euskal gizartean gai horiek lantzea oso garrantzitsua dela zalantzarik gabe onartu behar litzateke. Modu berean, immigrazio-politika eta aniztasun-politikak berezi behar dira. Azken horien hartzailak herritar guztiak dira. Hemen bigarren esparruan egongo ginateke, eta horretan, hizkuntzen tratamendua, immigratuak izan zein ez, funtsezko faktorea da.

2. Hizkuntzak, giza eskubideak eta immigrazioa

Europar Batasunaren Oinarrizko Eskubideen Gutuneko 22. artikuluan ezarritakoaren arabera, Europar Batasunak hizkuntz aniztasuna errespetatzen du. Modu berean, Europar Batasunaren lema ofizialak («batasuna aniztasunean») aniztasunaren balio positiboa aldarrikatzen du. Hala ere, hizkuntzei dagokienez, Europar Batasunean aniztasuna aitortzerakoan hierarkia dagoela esan daiteke. Izatez, irizpide oso desberdinei erantzuten dieten zenbait kategoria ezarri dira. Maila goreneko aitortpena duen lekuan ingelesa kokatuko genuke, nazioarteko hizkuntza eta lanerako hizkuntza baita erakunde gehienetan. Europako erakundeen egoitzak inguru frankofonoan kokatuta egon arren, frantsesak lehentasunezko kokapena galdu du

² AIERDI, Xabier, «Larritasun egoeretara hurbiltzea: Hizkuntza aniztasun berriaren eragina hizkuntza gutxituen normalizazio prozesuan», RUIZ VIEYTEZ, Eduardo (zuz.) (2008), *Giza eskubideak eta aniztasuna. Erronka berriak askotariko gizarteentzat*, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia, 127-154 orr.

Europar Batasuna ekialderantz hedatu eta gero. Gaur egun, Europako programa askotan, hizkuntzen aldetik teorikoki berdinzaleak izan arren, ingelesari mesede egiten zaio argi eta garbi Europako hizkuntza erkide moduan, halakorik aldarrikatu gabe. Gogoan izan, adibidez, Europa osoko unibertsitateetan azterketak edo proiektuak egitera bideratutako laguntza ekonomiko handiak.

Bigarren mailan Europar Batasuneko laneko hizkuntzak edo itunen hizkuntzak daude, estatu kideren bateko lurralde osoaren hizkuntza ofizialekin bat datozenak. Aniztasun hori Europar Batasunak legez aitortzen du, baina berezko estatua duten hizkuntzetara mugatzen da. Aitorpenari dago-kionez, behezagoko mailetan daude berezko estaturik ez duten eremu urriko hizkuntzak, eta aurrekoek baino hiztun gehiago izan ditzaketen arren, ez dute babes bera. Beraz, aniztasun hori ez da aurrekoa beste aitortzen, hori ere Europakoa izan arren berdin-berdin. Hala ere, egoerarik makurrena estatuek berezkotzat edo tradiziozkotzat hartzen ez dituzten hizkuntzek dute, hau da, europar hizkuntzat hartzen ez ditugunek, Europar Batasunean kontuan hartzeko moduko hiztunen kopurua edo nolabaiteko erro historikoa izan arren. Modu horretan, besteak beste turkierak, arabierak, txinerak eta urduak ez dute aitorten ofizialik, Europako herritar gero eta gehiagok ama hizkuntza moduan dituzten arren. Egoera are kaskarragoa dute hizkuntza immigratuek, munduko herrialde batean ere ofizialak ez direnek, hala nola berbererak eta kurduerak. Europako herritarrek aipatutako hizkuntzetako edozein berezko moduan izan dezaketen arren, aitorten eta babes maila oso desberdina da batetik bestera.

Argi dago oinarrizko identitate-osagaiak, hala nola erlijioa, hizkuntza, etnia- edo kultura-talde bateko kide izatea, oinarrizko faktoreak direla nor-tasun indibidualak eta kolektiboak eraikitzeko. Emigratzen duen pertsonaren kasuan ere, identitate-erreferentziak osagai garrantzitsuak dira, eta harrera-gizartean apurka-apurka gizarteratzea ireki edo ixten duen gilitza. Edozein kasutan, norberaren eta taldeko balioen unibertsoa osatzen duten elementuak dira. Askotan, oinarrizko eskubideez gozatzean eragina dute eta, aldi berean, garrantzi handiko erreferente sinbolikoak dira. Elementu horiek espazio publikoan agertzean, horiek elkarbanatzen dituen gizabanakoak balioa handitzen du bere zein besteen ikuspegitik. Beraz,

kultura-parametroek garrantzi handia dute giza eskubideen diseinuan. Kultura-aniztasunari buruzko UNESCOren aldarrikapen unibertsalaren³ 4. artikuluan hurrengo ezarri da:

«Kultura-aniztasuna defendatzea betebeharrak etikoak dira, gizakien duintasunarekin errespetutik banezina. Kultura-aniztasunak giza eskubideak eta oinarriko askatasunak errespetatzeko konpromisoa dakar berarekin, bereziki gutxiengoetako kideenak eta herri autoktonoenak. Ez da zilegi inork kultura-aniztasunaren izena erabiltzea nazioarteko zuzenbideak bermatzen dituen giza eskubideak urratzeko, ezta haien garrantziaren murrizteko ere.»

Hala ere, Europako erkidego politikoak eraikitzean, kultura- eta identitate-uniformetasuna desiragarria dela onartu da, modu esplizituan zein ez. Kontinenteko mapa estatu subiranoen arabera zatitu ondoren, arrazionalismoak erakutsi du espazio itxi horien kultura- eta identitate-uniformetasuna desiragarria eta, neurri handi batean, naturala dela. Horren arabera, Estatuak bere homogeneotasuna bilatu behar du, gizarte-kohesioaren aitzakiarekin. Nola ez, beste entitate politiko batzuek, hala nola autonomia-erkidegoek, eskema teoriko bera erabiltzeko nahia izan dezakete. Modu horretan, herritar arruntarentzat homogeneizatzeko ereduak lehentasuna izaten jarraitzen dute. Oinarri hori izanda, erkidegora iritsi berriek integrazio-iragarkia gainditu beharko dute kultura- eta identitate-osagai erkideetan parte hartuz. Hizkuntzaren kasuan, funtsean hizkuntz asimilazioa defendatzen da.

Modu horretan, estatu modernoetan gutxiengo tradizionalak izan duten xurgatze-prozesu bera immigranteen taldeekin errepikatzen da orain, horren inguruan gogoeta handirik egin gabe. Hala ere, integrazioa immigrazio-politiken kudeaketan kontzeptu giltzarria bada, fenomenoak berak dakarren errealitate kulturantzun berriarekin bateragarria izan behar da. Immigrazioa behar den moduan bereganatzeko, epe luzera herritar berrien kultura- eta identitate-ekarpena fenomeno iragankor moduan baino behin betiko fenomeno moduan ulertu behar da⁴.

³ Biltzar Nagusiak onetsia, 2001eko azaroaren 3an.

⁴ Ikusi *Immigrazioari buruzko Euskal Plana 2003-2005*, Eusko Jaurlaritza, Vitoria-Gasteiz, 2004, 63. or. eta h.

Ikuspuntu juridiko-politikotik, herritartasun-kontzeptu barne-hartzailea modu publikoan bereganatzea beharrezko betekizuna da immigrazio-prozesuan kultura-politika aberasgarri eta bidezkoak gehitzeko. Herritartasun osoak eskubideen titulartasuna eta immigranteak erkidego politiko hartzailean barneratzea dakar. Integrazioa modu eksklusiboan ez da erartortzen lan-merkatuan sartzetik eta egoitza-baimena edukitzetik, erkidego politikora bertako agente aktibo moduan benetan eta modu eraginkorrean sartzetik baino. Eta horrek politika publikoen bidez bideratu nahi diren hizkuntz dinamiketan ere ondorioak izan behar ditu.

Gizarte garaikidean, oro har, erlijioa esparru partikularrera murriztu daiteke, neurri handian, modu horretan erlijio-identitateek espazio publikoan izan ditzaketen ondorioak gutxituz. Hala ere, erkidego politikoak ezin du bere definizio linguistikoa saihestu, hizkuntza beharrezko osagaia baita estatu guztien berezko eginkizun asko egikaritzean (Rubio-Marín: 55, Patten: 296). Baina, gaur egun, planetan 200 estatu subirano inguru daude, eta hizkuntza biziak 6000 inguru direla kalkulatu da. Zifra baten eta besteren artean dagoen aldea ikusita, hizkuntzen erabileraren antolaketa publikoa egitea oso zaila dela ondorioztatu dezakegu. Estatu garaikideak sendotzearekin batera hedatu den uniformetze-prozesuaren eraginez, gaur egun, munduko hizkuntzen %4k baino gutxiagok nolabaiteko estatutu ofiziala dute (Romaine: 1). Horren ondorioz, fenomenora egindako hurbilketa, batez ere uniformetasun-irizpideak oinarri hartuta, ez da erraz bat etorriko pertsona askoren kultura-identitateekin edo gizadiaren hizkuntz ondarea gordeztearekin. Horregatik, nazio-estatu elebkarren ideia mehatxua da gure planetan dagoen hizkuntz aniztasunaren aurrean (Kymlicka eta Patten: 10; Kontra: 284).

Hizkuntz gaiek gure gizarteetan duten garrantzia ez da ondorioztatzen erkidego politikoaren antolaketan duten eginkizun sinboliko eta instrumental hutsetik. Pertsona eta gizakien talde gehienentzat, hizkuntza norbere identitatearen funtsezko osagaia da (Patten: 313, Hogan-Brun eta Wolff: 3, O'Reilly). Osagai hori galdu, atrofiatu, bereizi edo atzeratzea trauma pertsonal eta kolektiboen eragilea da, baita gizarte-gatazken eragilea ere, zuzenean edo zeharka (Kontra: 281). Horrez gain, identitateari eta garapen pertsonalari hain estu lotuta dagoen osagaiaren tratamendua pertsonen

duintasunarekin zuzenean lotuta dago eta, horren ondorioz, baita giza eskubideen errespetuarekin ere. Hala ere, gure gizarteetan uste sendoa dago espazio politiko bera osatzen dutenek kultura eta hizkuntza ere elkarbanatu nahi dituztela. Oinarrian dagoen ustea da kultura-homogeneotasunik gabe ez dagoela erkidego politikorik. Hori dela eta, kultura-homogeneotasuna sortzea edo mantentzea erkidego politikoaen helburu bat bihurtzen da.

Kontuan hartu beharreko beste alderdi bat da zuzenbidea tresna nahiko mugatua dela hizkuntz prozesuak baldintzatzeko. Prozesu horiek, gehienbat, gizarte- eta ekonomia-kausaltateen emaitza izaten dira, eta horiei, askotan, ezin zaie bide juridikotik aurre egin (Hogan-Brun eta Wolff: 5). Bestalde, egia da antolamendu juridikoak balio sinbolikoa ere baduela eta gizarte-balioetan benetan eragiten duela, bereziki erkidegoak hizkuntza jakin bati dion begiruneari dagokionez. Modu berean, hizkuntz errealitateak, horien identitate-ondorioak, sinbolikoak edo praktikoak, oro har ez dira modu objektiboan ikusten. Dena den, Europako herrialde gehienetan hizkuntz gertakariaren inguruko arauen kopuruak (eta arau horien lerrunak) gora egin du, baita hizkuntza politiketara bideratutako bitarteko publikoen kopuruak ere. Hala ere, ardura handiago horretan joera kontraesankorrek bat egiten dute. Batetik, hizkuntz aniztasuna berez balioa dela eta eutsi egin behar zaiola uste dutenak daude. Aniztasuna, batzuetan oztopo moduan ulertuta, gaur egungo diskurtso politikoan balio positiboa da. Horrela gertatzen da nazioarteko esparruan ere, hainbat tresna garatu baitira, hala nola Eskualdeetako edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutuna (aurreantzean EEUHEG), Gutxiengo Nazionalak Babesteko Esparru Hitzarmena (ingeleseko FCNM akronimoaren bidez ezagutzen dena) edo ESLAren esparruan adostutako zenbait dokumentu.

Hala ere, babes honetarako motibazioak oso desberdinak dira, eta badirudi funtsezko hiru ildo nabaritzen direla. Batzuetan, dokumentu horiek erakusten dute hizkuntz edo kultur aniztasuna babestu beharreko ondare historikoa dela, eta arte- edo natura-ondare moduan har dezakegula. Beste batzuetan, azalpen politikoez azpimarratzen dute aniztasunaren babesa eta sustapena zuzenean ondorioztatzen dela gutxiengoetakoak diren pertsonen duintasuna eta, beraz, haien giza eskubideak errespetatu beharretik. Hirugarren, badirudi aniztasun maila jakin bat babestea eta aitortzea egonkortasun estrategiko edo politiko hutsa lortzera bideratutako tresna dela.

Bestalde, eta itxuraz aurrekoaren aurrez aurre, hizkuntz gertakariaren kudeaketan eta arauketan beste joera bat antzeman daiteke, hau da, estatu jakin bateko hizkuntza nagusiaren aldeko neurriak indartzea. Azken hamarkadetan, Europako herrialde gero eta gehiagok legeriak egin dituzte hizkuntza nagusiak barruan eta kanpoan duen pisua babestu edo bermatzeko. Dinamika hori gure artean maila autonomikoan errepikatu edo mimitizatzen da (kasurako, Kataluniako Estatutu berria). Baina desberdintasuna da, batzuetan, modu horretan kasuan kasuko estatuan gehiengoak eta nagusiak diren hizkuntzak bultzatzen direla (Frantzia, Tirol), eta beste batzuetan modu objektiboan egoera ahulean dagoen hizkuntzaren babes-prozesua (Eskozia) edo normalizazio-prozesua (Euskadi) bultzatu nahi dela. Eta joera ezberdin hauen aurrean biztanleria-mugimenduak oso nabarmenak dira, intentsitateari eta eraginei dagokienez.

Azken finean, migrazio-fenomenoaren ikuspegi bidezko eta eraginkorretik planteatu daitezkeen aukera ideologikoez itxuraz kontraesan batzuk ere badituzte. Badirudi gizarteratze maila egokia immigranteek harrera-gizarteko hizkuntzaren oinarritzko ezagutzak eskuratzea dela. Gizarte horretan zenbait hizkuntzek bat egiten dutenean, oro har, gizarteratzea, lehenengo fasean behintzat, hizkuntza nagusia behar den beste menperatzea dela jotzen da, eta horrek kontraesanak planteatu ditzake eremu urriko hizkuntzen arloko jarra aurrerakoiekin. Aldi berean, migrazio-prozesuak harrera-gizarteko hizkuntz dinamika tradizionaletan eragina du, zalantzarik gabe. Migrazioak etnien arteko komunikaziorako espazioak ireki eta komunikazio-lotura berriak sortzen ditu. Espazio berri horietan, hizkuntza jakin batek arrakasta izango du. Gure gizartean dagoen diglosiaren eraginez, espazio horietan, estatuko hizkuntza da nagusi, eta are gehiago, kultura-integrazioa menperatze horrekin identifikatu ohi da. Normalean immigranteek inportatzen duten hizkuntza ez da izaten behar den besteko indartsua espazio berri horietan estatuko hizkuntza ofizialaren aurrean arrakasta izateko, baina aldi berean hizkuntza immigratuen artean liskar partzialak gerta daitezke, eta horiek sorlekuko herrialdeetan gertatu ez ziren edo leku horietan hasi ziren akulturazio-prozesuak indartzen lagundu dezakete. Batzuetan, migrazio-prozesuak ere erkidego desberdinen artean edo erkidego nagusiarekin harremanak izateko komunikazio-hizkuntza izatearen beharra sortzen du. Komunikazio-hizkuntza horrek, im-

migratutako erkidegoen artean, ez du nahitaez estatuko hizkuntza izan behar, baina gure artean argi eta garbi horrela gertatzen da. Horren guztiaren ondorioz, dinamika orokor moduan, immigranteen kolektiboek gizarteratzen diren inguruan nagusi den hizkuntza berenganatu ohi dute, hau da, gure kasuan, estatuko hizkuntza. Bi hizkuntza ofizial dituzten lurraldeetan, bata edo bestea lehenengo eskuratzea horiek benetan hizkuntza errealitatearen arabera eta ekonomia eta lan esparruan duten indarraren arabera izango da.

Bestalde, gizarte batean hizkuntza-erkidego berriak egotea gutxiengo tradizionalen aldetik bi modutara bizi daiteke: lortu nahi duten espezialitatearen edo legitimitatearen aurreko mehatxu moduan; edo estatuaren barruko esparruan eztabaida planteatzeko babesak lortzeko aukera moduan. Azken hori hizkuntz erkidego ahulenen kasuan errazago gerta daiteke. Edonola ere, etorkinen hizkuntzak hizkuntza historikoeekin bat egitea ez da esparru pribatuan soilik gertatzen, eta integrazio-prozesua ere ez da eskola-esparruan soilik gertatu behar. Aitzitik, hizkuntzaren arloan, espazio publiko berria diseinatu behar da, gizarte postmodernoen hizkuntz aniztasun gero eta handiagoari aurre egiteko formula ofizial berriak barruan hartuta.

Hizkuntzak arautzea eta hizkuntza-politikak diseinatzea erronka konplexua da. Konplexua da, batzuetan, hartutako politikak ez dituztelako itxarondako emaitzak sortzen. Eta, baita ere, giza eskubideen eta gizarte demokratikoetako oinarriko printzipioen errespetuaren esparruan gauzatu behar direlako. Horren ondorioz, zer lotura ezar daitezke herritar zahar eta berrien artean eta hizkuntza immigratuen eta eremu urriko hizkuntza autoktonoaren artean? Gaia bi ikuspuntutatik planteatu dezakegu. Lehenengoa, jatorrizko hizkuntzaren, kasu honetan euskararen, ikuspuntutik, eta etorkinek hizkuntz errealitate horren inguruan duten «integrazioaren» ikuspuntutik. Bigarrena, etorkinek gure gizartera gehitzen dituzten hizkuntzen ikuspuntutik. Jarraian, bi ikuspegi horiek jorratuko ditut, bata bestearen atzetik.

3. Jatorrizko hizkuntzaren ikuspuntutik

Indarreko Nazioarteko Zuzenbidearen analisi oso orokorrean, estatuak haien lurraldean modu ofizialean erabiliko den edo diren hizkuntza edo

hizkuntzak zehazteko erabat subiranoak direla ondorioztatu dezakegu. Egia da estatu bakoitzaren itxurazko askatasun hori ez dela absolutua, giza eskubideen ikuspegitik egindako analisisan zenbait muga aitortu beharko lirateke eta⁵. Hala ere, oinarriko onarpen moduan, sistemak premisa horren arabera funtzionatzen du. Alabaina, autonomia-erkidegoen moduko entitateek ez dute subiranotasunik eta, beraz, ez dira askeak hizkuntza ofizialak hautatzeko. Are gehiago, Espainiaren kasuan, Konstituzioak «Espainiako gainerako hizkuntzak» ofizialtzat aitortzeko betebeharra ezarri du, nahiz eta manu hori beti ez bete (hala nola Asturiasen, Leónen, Aragoin, Murtzian eta Extremaduran). EAERI dagokionez, dakigunez, gaztelaniak eta euskarak ofizialtasun-estatutua dute, teorikoki, baldintza berberetan.

Euskadiko immigrazioari dagokionez, lehenengo kontua da zehaztea ea estatuak nola edo hala ezar dezakeen estatuaren lurraldean bizi diren atzerritarrek hizkuntza ofiziala ezagutu behar dutela. Erantzuna ezezkoa izan behar da nahitaez. Beste kontu bat da ea hizkuntza ofiziala ezagutzea ezar daitekeen atzerriko pertsona batek Espainiako naziotasun juridikoa lortu nahi duenean. Puntu horretan ez dago arauketa zehatzik, izan ere, naziotasuna lortzeko, interesdunak «Espainiako gizartean behar beste integratuta dagoela» soilik frogatu behar du⁶. Zernahi gisaz, manu horren inguruan egin ari diren aplikazioan, gaztelania ezagutzea bertakotzea lortzeko ezinbesteko betekizuna da. Hala ondorioztatzen da baita ere arlo horretako jurisprudentziatik.

Baina kasuan kasuko hizkuntza koofizialari dagokionez, printzipioz ezin da ezer egin nolabaiteko ezagutza eskatzeko atzerritarren zein bertakotuen kasuan. Ildo horretatik, batetik, Konstituzioan espainiar guztiek gaztelania ezagutzeko eginbeharra dutela ezarri da. Hori manu ezohikoa da Europako Konstituzio Zuzenbide konparatuan. Eginbehar hori ez da hizkuntza koofizialen inguruan aldarrikatzen (Kataluniako Estatutuan 2006an

⁵ Ikusi Nazio Batuetako Giza Eskubideen Batzordea: Diergaardt versus Namibia kasua (760/1997 zk.ko komunikazioa), 2000ko irailaren 6ko erabakia. Giza Eskubideen Europako Auzitegia, Zipre versus Turkia kasua, 2001eko maiatzaren 10eko epaia.

⁶ Kode Zibilaren 22.4 artikulua.

egin zen aldaketan izan ezik). Bestetik, bertakotzeko hizkuntza jakin bat ezagutzea eskatuko balitz, gaztelania ezagutzeko eginbeharra dagoenez, inori ezin zaio bertakotzea ukatu hizkuntza autonomiko koofiziala ezagutzen ez duelako.

Modu horretan, autonomia-erkidego elebidunek berezko hizkuntzaren ikaskuntza hezkuntza-sistemaren bidez bakarrik egin dezakete (horren bidez nolabaiteko ezagutza maila ezar dezakete), eta beste arlo batzuetan ikaskuntza sustatzearen bidez, baina ezin dute hizkuntza horren ezagutza eskatu, lanpostu jakin batzuetarako izan ezik, betiere, lanpostu horietan lan egiteko kasuan kasuko hizkuntza jakitea ezinbestekoa bada.

Horrenbestez, batetik, ez dago oinarri juridikorik etorkinekin hizkuntz asimilazio politika gauzatu ahal izateko. Bestetik, EA Eren kasuan eta antzekoetan, estrategia hori ez litzateke oso eraginkorra izango. Egia da estatuturik gabeko beste nazio batzuetan, hala nola Quebecen eta Katalunian, berezko hizkuntzarekiko asimilazioa agintarien helburua dela argi eta garbi eta, batez ere lehenengo kasuan, agintariak arrakasta handiak lortu dituztela horren inguruan. Baina Quebecoko eta Euskadiko egoera juridikoa ez da bera, eta Kataluniako eta Euskadiko egoera soziolinguistikoeak ere ez dute antz handirik. Berezko hizkuntzaren gizarte-indarra bermatu ezin bada, oraintsuko immigrazio-prozesuan hizkuntz asimilazioko politika indartsuak erabateko bazterketa eragin dezake etorkinen aldetik eta bertako atal handi baten aldetik. Hizkuntza ahularen testuinguruan, gizarte-ospea beti ez da handia izaten eta gizarte-sektore berrietara garatzeko aukerak urriak izaten dira, eta beraz, estrategia hori kalterako izan daiteke. Benetan lortu ahal diren emaitza positiboak urriak izango lirateke, eta balizko gizarte- eta politika-kontraindikazioak sakonegiak eta iraunkorrak. Ildo horretatik, bidegabea da estatuko eskemak edo aipatutako erkidegoen eskemen antzekoak kopiatzea. Han funtzionatzen duenak gure kasuan ez du nahitaez funtzionatuko, eta beraz, ez da etorkizuneko estrategia ona berezko hizkuntzaren gizarte-osasunerako.

Egia esan, estrategia alternatiboa ere ez da erraza. Kulturalizazio-tresna handia, zalantzarik gabe, hezkuntza-sistema da, baina horrek muga argiak ditu gure artean. Batetik, immigranteek euskarazko hezkuntza-ereduetara

eraman beharko lituzkete euren seme-alabak. Bestetik, immigrantearekin komunikatzeko hizkuntza gaztelania ez denean, euskaran murgiltzea askoz zailagoa da (Barquin eta Ruiz-Bikandi, 2008), eta euskal eskola ez dago horretarako egoerarik onenean, gehienbat gaztelaniazko gizarte-inguruan kokatzen baita.

Etorkinen artean euskara hedatzeko aukerak oinarri izan behar duen bigarren ardatz estrategikoa gizarte-onura da. Hala ere, euskarak gizarte-aitorpen handiagoa eta gora egiteko aukera gehiago eman ditzakeela dioten usteak itxaron egin beharko du. Immigrazioaren lehen belaunaldian ez da errotuko, ezta immigrazioa lurralde ez-euskaldunean ezartzen denean ere (Aierdi, 139). Aitzitik, aurrera egin ahal izango du pertsona euskaldunekin zuzeneko lotura afektibo eta pertsonalak oinarri dituenen, eta bigarren belaunaldietatik aurrera. Ondore horretarako, abantailarik handiena da bertako biztanleek eta etorkinek ere uste dutela emigratzen duenak jomugako hizkuntza ikasi behar duela. Hala ere, gure gizartean eta antzekoetan, arriskua da jomugako hizkuntza gaztelaniarekin soilik identifikatzea, eta etorkinen artean euskarak duen hedapena benetan urria izatea, betiere, erakundeek eta gizarte osoak hizkuntza erakargarri bihurtzen ez badute irauteko asmoarekin datozen herritar berrientzat. Edozelan ere, gai horren inguruan optimista izatea ez da erraza, betiere, espazio geografiko jakin batzuk ia-ia erabat euskaldun moduan mantentzen ez badira, kasu horretan, gizarteratzeko bertako hizkuntza ikasi beharko litzateke eta. Bestela, gutxieneko «hizkuntz ekosistema» hori higatzen bada, etorkinek eremu urriko hizkuntza ikastea oso zaila izango da, aurkako ondorioa lor dezaketen bitarteko juridikorik ez badago.

Edonola ere, etorkinek euskararekiko duten hurbilketa euskal gizarteak eta erakundeek bertako hizkuntzen eta kulturen aurrean duten harmenaren paraleloa eta elkarrekikoa izango da. Ildo horretatik, espazioak hizkuntza immigratuetara irekitzea ez da justiziarekin eta giza eskubideak errespetatzearekin lotutako kontua bakarrik, kontu estrategikoa ere bada. Eremu urriko hizkuntzaren kasuan, estrategia juridiko hutsek eta ezarpen-estrategiek ziurrenik porrot egingo dute. Nahitaez ulertarazi behar da erkidego politiko berezi honetako kidea izatea etorkinentzat errentagarria dela, baita kulturaren esparruan ere.

4. Etorkinen hizkuntzen ikuspuntutik

Etorkinen hizkuntzen ikuspuntutik, lehenengo eta behin, kontuan hartu behar da hizkuntza horien egoera guztiz desberdina izan daitekeela. Batzuk estatuko edo nazioarteko hizkuntza indartsuak izan daitezke, hiztunen kopuru handiarekin (arabiera, txinera, errumaniera...), eta beste batzuk eremu urriko hizkuntzak, ofizialtasun-estatuturik gabe edo garatzeko zailtasunekin, baita sorterrian ere (kurduera, berberera, kitxua, aimara...). Baina, edozein kasutan, beharrezkoa da horiek guztiak ere, nolabait, euskal gizarteko hizkuntzak direla onartzea eta premisa hori abiapuntu hartuta lan egitea (Uranga, Aierdi et al.).

Puntu honetan bi eztabaida desberdin planteatzen zaizkigu. Lehenengo eta behin, ea gure artean bizi diren etorkinek, bertakotuek zein ez, berezko hizkuntza-eskubiderik duten. Bigarren, nola kudeatu modurik egokienean euskal gizartean gero eta handiagoa den hizkuntza-aniztasun.

4.1. Etorkinak eta hizkuntz eskubideak

Lehenengo gaiari dagokionez, nire premisa da ezin dela giza eskubideen benetako esparrua eraiki pertsonen hizkuntz identitatea gehitu gabe. Hemen giza eskubide linguistiko izenekoak jokoan sartzen dira, baina kategoria bera zalantzan jarri daiteke eta horren inguruan zenbait gogoeta teoriko egin daitezke. Batez ere, hizkuntz eskubideei buruz hitz egiterakoan giza eskubideen bloke bereizi moduan har ditzakegun planteatzen dugu. Hizkuntz eskubide deitzen ditugunak, egiatan, eskubide zibilen oinarritzko edukia-
ren hizkuntz adierazpenak dira. Hala gertatzen da, adibidez, adierazpen-askatasunarekin, adierazitako edukia barnean hartzeaz gain, eduki hori adierazteko erabilitako hizkuntza ere barnean hartzen baita, hizkuntza hori edozein izanda ere⁷. Hizkuntz edukia aurki dezakegu baita ere hurrengo hauen kasuan: norberaren izena izateko eskubidea, bizitza pribaturako eta

⁷ Ikusi Ballantyne, Davidson and McIntyre vs. Kanada kasua, 359/1989 eta 385/1989 zk.ko komunikazioak. Nazio Batuen CCPR/C/47/D/385/1989 agiria, 1993ko maiatzaren 5ekoa.

familia-bizitzarako eskubidea, komunikazio-askatasuna, elkartzeko askatasuna, irakaskuntza-askatasuna edo prozesuko gutxieneko bermeak. Kasu horietan guztietan ez da bidezkoa hizkuntz eskubide substantiboei buruz hitz egitea, eskubide zibilen hizkuntz edukiei buruz baino. Egia esan, horiez gozatzeko ez da eremu urriko hizkuntza baten hiztuna izan behar, eta atzeritartasun-izaerak ez du pisu handirik izan behar, eskubide unibertsalak dira eta.

Zernahi gisaz, arlo pribatutik publikora igarotzen garenean eta aginte publikoei hizkuntza jakin batekin jarrera aktiboa izatea eskatzen diegunean, argumentazioa are konplexuagoa da. Hemen bi bide daude oinarrian. Edo inplikazio publikoa zuzenbideak nola edo hala aitortutako (hizkuntza ofizial edo babestu moduan) zenbait hizkuntzari dagokionez soilik gerta daitekeela ulertzea; edo inplikazio publikoa gizarte eta une bakoitzeko gizarte eta hizkuntz inguruabarren arabera dela ulertzea. Kasu horretan, agintari publikoek hizkuntzaren ondoriozko bereizkeriarik eza ekintza positiboetan ere aplikatu beharko lukete, proportzionaltasun-printzipioak eta justifikazio-printzipio objektibo eta arrazoizkoak errespetatuz. Bigarren aukera hori gizarte jakin batean dauden hizkuntza guztietara irekita egongo litzateke, eta ez litzateke egongo gehiengoaren erabaki arbitrarioen menpe. «Arrazoizko erosotasunaren» ideia (Kanadan «Reasonable Accomodation» izeneko kontzeptua askotan erabiltzen da aniztasunaren kudeaketan) hizkuntz esparruan aplikatzea izango litzateke. Ideia horren bidez, bereizkeriak saihestu nahi dira hizkuntz taldeen artean, une bakoitzean aginte publikoentzat arrazoizkoa izan daitekeen horren arabera. Argi dago gaur egun lehenengo aukeratik bigarrenetik baino askoz hurbilago gaudela.

Nazioartean etorkinen hizkuntz eskubideei buruz hitz egiten duten dokumentuak urriak dira. European, hizkuntz gaien inguruko ardura duen tresna juridiko nagusia EEUHEG da. Testuaren lehenengo artikuluan «etorkinen hizkuntzak» aplikazio-esparrutik kanpo uzten dira. Bestalde, FCNMk ez du bereizketarik ezarri atzeritarrei dagokienez, baina estatuen praktikatik eta horietako batzuen adierazpenetatik ondorioztatu daiteke etorkinek osatutako erkidegoetan arau hori ez dutela aplikatzeko modukotzat jotzen. Ildo beretik, Europako Kontseiluko Parlamentu Biltzarraren 1201. Gomendio-

an⁸ kasuan kasuko estatuko herritartasuna eskatzen da gutxiengo bat naziokotzat hartu ahal izateko. Baina EEUHEGren zein FCNMren interpretazioa eztabaidatu daitezke, eta izatez, Esparru Hitzarmenaren Aholku Batzordeak horren inguruko zenbait artikulua aplikatzen dizkie izaera erregularrereko etorkinei. Europako Kontseiluaren esparruan jarraituz, Langile Migratzaileen Legezko Estatutuari buruzko Hitzarmenean⁹ hizkuntz gaiak 14. eta 15. artikuluetan soilik aipatzen dira. Ildo horretatik, esanguratsua da ama-hizkuntzaren irakaskuntza jatorrizko herrialdera itzultzerantz bideratuta egotea¹⁰. Hitzarmen berean etorkinei harrera-gizarteko hizkuntzaren ikaskuntza errazteko betebeharra jaso da.

Nazio Batuen esparruari dagokionez, Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsalak ez du hizkuntzaren gaia gehitu, bereizkeria eragozten duen faktore moduan ez bada. Hala ere, bizi diren herrialdeko naziokoak ez diren gizabanakoen eskubideei buruzko adierazpenaren¹¹ 5. artikuluan jaso da «haien hizkuntza, kultura eta tradizioak gordetzeko» eskubidea dutela. Era berean, Langile Migratzaile guztien eta horien familiakoen eskubideak babesteari buruzko Hitzarmenean¹² ia-ia ez da hizkuntza- edo kulturareferentziarik gehitu. Hezkuntza-eskubideaz gain, 31. artikuluan estatuek langile migratzaileen eta horien familiakoen kultur identitatea errespetatzen dela zaintzeko betebeharra dutela ezarri da. Bestalde, hitzarmen hori Europa mendebaldeko estatuek ez dute berretsi. Era berean, Eskubide Zibil eta Politikoaren Nazioarteko Itunaren 27. artikuluan ezarri da eremu urriko hizkuntzen hitzunez haien hizkuntza erabiltzeko eskubidea dutela. Artikuluan eremu urriko hizkuntzen hitzunak aipatzen diren arren, Giza Eskubideen Batzordeak ezarri du atzeritarrek artikulua honetan ezarritako eskubi-

⁸ Parlamentu Biltzarraren 1201. Gomendioa (1993) Giza Eskubideei buruzko Europako Hitzarmenari, gutxiengoaren eskubideei buruz egindako protokolo gehigarri baten inguruan.

⁹ Europako Kontseiluaren 93. zk.ko Hitzarmena, 1977ko azaroaren 24koa.

¹⁰ *The Contracting Parties concerned shall take actions by common accord to arrange, so far as practicable, for the migrant worker's children, special courses for the teaching of the migrant worker's mother tongue, to facilitate, inter alia, their return to their State of origin* (Hitzarmenaren 15. artikulua).

¹¹ Batzar Nagusiak hartua 1985eko abenduaren 13ko 40/144 ebazpenean.

¹² Batzar Nagusiak hartua 1990eko abenduaren 18ko 45/158 ebazpenean.

deetatik onurak lor ditzaketela¹³. Modu berean, Haurraren eskubideei buruzko Konbentzioaren 30. artikulua¹⁴ aurreko testuaren antzekoa du.

Azken finean, ondorio moduan esan dezakegu zenbait hizkuntza-ahalmen daudela eta atzerritarrek horietaz goza dezaketela oinarritzko giza eskubideen atala direlako eta Konstituziora edo nazioarteko itunetara bilduta daudelako. Bigarren, badirudi hizkuntz babesaren esparru desberdina dagoela eremu urriko hizkuntza bateko hiztuna izatetik eratorritako eskubideak kontuan hartzen ditugunean. Giza Eskubideen Batzordeak adierazi du norbere hizkuntza erabiltzeko eskubidea aitortuta ohiko eskubide zibiletara bildutako edukiaz bestelakoa adierazten dela. Horrez gain, eduki hori dela bide, estatuak neurri positiboak hartzen ditu hizkuntza horietako hiztunen eskubideak babesteko. Hortik aurrera egin beharreko lan teorikoak bi dira. Lehenengoa atzerritarrek gutxiengo linguistikoei dagozkien eskubideez gozatzeko legitimaziorik duten arakatzea da. Bigarrena gutxiengoen eskubide horietara bildutako babes-esparrua zein den identifikatzea da, estatuak horri erantzuna eman beharko baitio nazioarteko legeria betez.

Nazioarteko arauetan hizkuntza-gutxiengoaren definizio juridikorik ez dagoenez, praktikan edozein talde linguistikok estatu jakin batean gutxiengoaren izaera duela eta bere hizkuntza erabiltzeko eskubidea duela alegatu dezake. Ildo horretatik, Europako Kontseiluko Parlamentu Biltzarraren 1492 Gomendioak (2001), Gutxiengo Nazionalen Eskubideei buruzkoak, hurrengoa ezarri du 11. paragrafoan:

«The Assembly recognises that immigrant populations whose members are citizens of the state in which they reside constitute special categories of minorities, and recommends that a specific Council of Europe instrument should be applied to them»

Baina hizkuntz gutxiengoei mesede egiten dieten eskubideak herrialde batean hitz egiten den edozein hizkuntzari aplikatu ahal bazaizkio, desa-

¹³ Nazio Batuetako Giza Eskubideen Batzordea, 23. zenbakiko Iruzkin Orokorra (50), Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Itunaren 27. artikuluari buruz, 1994ko apirilaren 6an (CCPR/C/21/Rev. 1/Add. 5 dok.), 5.2 eta 5.3 paragrafoak.

¹⁴ Batzar Nagusiak hartua 44/25 Ebazpenean, 1989ko azaroaren 20an.

gertu egingo litzateke eskubide zibiletatik eratorritako oinarritzko estatu-tuaren eta erkidego minoritario bateko kide izatetik sortutakoaren arteko bereizketa.

Ikuspuntu juridikotik, gaia oso zaila da, eta politikoki oso delikatua. A priori, badirudi jendeak oro har uste duela herrialde batean tradizioz hitz egiten diren hizkuntzek babes-estatutua merezi dutela, eta estatutu hori ez dela oraintsuko migrazio-prozesuen ondorioz hitz egiten diren hizkuntzena. Hala ere, zuzenbidearen arloan batzuen eta besteen arteko bereizketa egitea istilutsua dela. Gutxiengoak definitzerakoan, ondore horretarako tradizioz bi irizpide erabili izan dira. Lehenengoaren arabera, gutxiengoko kideei naziokoen izaera eskatzen zaie eta, beraz, atzerritarrak, batez ere etorkinak, kategoria horretatik kanpo geratuko lirake. Nolanahi den ere, konponbide hori partziala eta ezegonkorra da, gero eta etorkizun gehiagok lor dezaketelako Europako estatueta naziotasun juridikoa hizkuntz identitatea galdu gabe. Naziotasun juridikoaren irizpidea etorkizunean ez da baliagarria hizkuntz gutxiengo «tradizionalak» eta oraintsu ezarritakoak bereizteko.

Bestalde, gutxiengo tradizionala eta horrelakoa ez den bat bereizteko denborazkotasunaren irizpidea erabiltzea ere ez da guztiz baliozkoa epe luzera. Hizkuntza batek noiz uzten dio immigratu izateari? Edo, zein da hizkuntz gutxiengo jakin baten bizi-luzetasuna zenbatzen hasteko abiapuntua? Esan dudanez, EEUHEGren lehenengo artikuluan etorkinen hizkuntzak alde batera uzten dira, baina hizkuntza horiek ez dira Gutunean esanbidez zehaztu. Bestalde, hori gorabehera, etorkinen talde batzuek EEUHEGren babesetik onurak lortzen dituzte haiek hitz egiten duten hizkuntza herrialdean aurretik ere bazegoen¹⁵, eta hori, adibidez, arabiarren edo portugesarren kasuan aplikatu daiteke Espainian. Hori hizkuntza-erkidego berrien artean bereizkeria moduan uler daiteke. Amaitzeko, Gutunaren filosofia emandako ondarea zaintzearen aldekoa da eta kanpoan uzteak esparru horretan esangura izan dezake, baina FCNM giza eskubideetan gehiago justifikatzen da eta, beraz, logikoa da herritar berriengana hedatzea.

¹⁵ Horren adibiderik argiena errusiera da Finlandian, hiztunen kopuruak gora egin baitu nabarmen azken urteetan: European Charter for Regional or Minority Languages's Committee of Experts, *Application of the Charter in Finland*, EEUHEG (2001)3 dok., 2001eko irailaren 20a, 14. or.

Zailtasun horren aurrean, nire ustez, hizkuntz gutxiengoa edo gutxiengo nazionala zer den zehaztasun juridikoarekin definitzen da, edo kontzeptu hori estatu jakin baten barruan kopuruei dagokienez hizkuntza gutxiengo egoeran duen erkidego guztietara hedatzen da. Pragmatismoaren arabera, bigarren aukeraren alde egin behar da lehenbailehen. Horrekin batera, nire ustez, gaur egungo interpretazioan ofizialtasun kontzeptua berriz orientatu behar da, edo bertan behera utzi, gure inguruan nagusi den gizartearen eredu eleaniztunerako zurrunezia baita.

Horrenbestez, hizkuntz gutxiengoaren edo eremu urriko hizkuntzaren kontzeptu objektiboa defendatu behar da. Hizkuntza hori egotea egiteko gai moduan hartu behar da, eta kasuan kasuko estatuaren aitortpenak ez du baldintzatzen¹⁶. Izatez, printzipio hori du oinarri EEUHEGk ere, horren 7. artikulua estatu kide batean hitz egiten diren hizkuntza guztietan aplikatu daiteke-eta, estatuak aitortuta baditu zein ez. Eremu urriko hizkuntzen barruan, berezko hizkuntz gutxiengoak eta tradizioz estatuko edo Europako hizkuntz ondarekoak ez direnak bereziko genituzke. Baina, era berean, gure ustez eskema hori legitimoa da Europako hizkuntz ondarearen kontzeptua modu dinamiko eta aurrerakorrean ulertzen den neurrian (May 2003: 149). Europako gizarte eleaniztunetara gehitzen diren hizkuntzek, albait arinen, estatuko edo Europako esparru erkidean sartzeko aukera izan behar dute (Grin 2003: 185). Horrek ez luke ekarri beharko kontinenteko hizkuntza tradizionalak ahultzea, baina era berean, badirudi ez dela legitimoa hainbat herrialdetan arlo juridikoan ere apurka-apurka ezartzen ari diren hizkuntza-erkidegoei eskubide gehiago ukatzea. Behin hori gertatuta, adibidez, ez da posible izango FCNMren 10., 11. eta 14. artikuluetan ezarritako gutxiengo horien hizkuntz eskubideak ukatzea hiztunen kopuru esanguratsua dagoenean. Hori aitortzen hasi da FCNMren Aholku Batzordea ere zenbait kasutan. Edonola ere, berdintasun-printzipioaren arabera, hiztunen eskubideak asetzeko eremu urriko hizkuntzen mesedetan aplikatuko litzatekeen estatutu hori dela bide, estatuak neurri positiboak hartu behar ditu, eta hori ez da betetzen erakunde publikoen abstentzio hutsarekin (May 2003: 225; Henrard 2000: 47)¹⁷.

¹⁶ Giza Eskubideen Batzordea... *aip.*, 5.2 paragrafoa.

¹⁷ *Ibid.*, 6.1, 6.2 eta 9. paragrafoak.

Azken finean, posiblea edo legitimoa da European tradizioz hitz egiten diren hizkuntzei zor zaien babesaren eta ondoz ondoko migrazio-mugimenduetan inportatu direnen artean muga ezartzea? Aukera bat eremu urriko hizkuntza tradizionalak ofizializatzea da, nazioko hizkuntzekin parekatze juridiko osoa izan dezaten, baina normalean, estatuetako hizkuntz gehiengoak jarrera hori baztertu egiten du, eta Europar Batasuneko hizkuntz politika instituzionala horren adibide ona da. Beste aukera bat da hizkuntza eta erlijioa apurka-apurka parekatzea espazio publikoan duten agerpenari aurre egiteko moduari dagokionez. Hau da, erkidego politiko jakin batek modu ireki eta demokratikoan kudeatuko luke bere barruko hizkuntz aniztasuna, alboratu ezin den errealitate faktiko moduan bereganatuta. Errealitate horretan faktore askok bat egiten dute, hala nola hizkuntza bakoitzeko hiztun kopuruak eta horien pilaketa geografikoaren mailak, baina baita hizkuntzak izaera historikoa duen edo ez eta eremu urriko hizkuntza den edo ez. Aginte publikoek faktore horiek guztiak kontuan hartu beharko lituzkete horien hizkuntz gaurkotzea diseinatzerakoan.

Nire ustez, pertsona guztiak, haien naziotasuna gorabehera, giza eskubideak haien hizkuntzan egikaritzeko aukera izan behar dute, eta horretarako, estatuek arrazoizko neurriak hartu behar dituzte, egoera soziolinguistikoa kontuan hartuta eta tradizioz edo oraintsu ahuldutako erkidegoen mesedetan beti. Adibidez, Gutxiengo Nazionalen Hizkuntza Eskubideei buruzko Osloko Gomendioetan¹⁸ ezarritako hizkuntz eskubideak estatu bateko hizkuntz talde guztietara hedatu daitezke, lurraldeari edo zenbatekoei lotutako baldintzek horretarako aukera ematen badute. Horrez gain, modulazioari lotutako baldintza horiek Europako hizkuntza tradizionaletan ere aplikatu daitezke, eta horren erakusgarri ona EEUHEG da.

Gorago adierazi dugunez, hizkuntz dinamikak berriz bideratzeko tresna giltzarria hezkuntza-sistema da, eta hala ere, horri ezin diogu egotzi prozesu horietan eragina izateko erantzukizun osoa. Horren abantaila bat da hezkuntza-eskubidea titulartasun unibertsaleko eskubide moduan aitortuta dagoela, eta horregatik, etorkin gazteek hezkuntzarako sarbidea ez dute murriztuta izaten normalean. Baina indarreko tresna juridikoek ez dute berma-

¹⁸ 1998an hartu zituen Oslon bildutako adituen talde batek, ESLAko Gutxiengo Nazionaletarako goi-komisarioaren babesean.

tzen oinarrizko hezkuntzaren atal bat ama-hizkuntzan edo norbere hizkuntzan jasotzeko eskubidea. Aukera horrek osasuntsua dirudi prestakuntza-garapen egokirako eta talde bakoitzaren hizkuntz ondarea errespetatzeko. Askotan, hezkuntza-eskubidearen hizkuntza-proiektzio hori, ikasle horien integrazio-argudioak eta etorkizuneko aukerak sustatzea oinarri hartuta ukatu izan da. Baina, oro har, emaitzak eskola-porrot handiagoa edo erabat edo modu partzalean bereganatzea izan dira. Hori saihesteko eta integrazio-arrakasta handiagoa bermatzeko, estatua arrazoizko eta behar den besteko bitartekoak ematen ahalegindu behar da gutxieneko neurria eta pilaketak lortzen dituzten hizkuntz erkidegoek oinarrizko heziketaren atal bat ama-hizkuntzan (hizkuntza ofizialaz gain) jaso ahal izateko, filosofia batukorra erabiliz eta ez kentzailea (Skutnabb-Kangas: 6).

Hezkuntzaren arloan bereizkeriak egitearen aurkako borrokari buruzko Konbentzioaren¹⁹ 2. artikuluan esanbidez ezarri da erlijio edo hizkuntz arrazoen ondorioz hezkuntza-sistema bereziak sortu edo ezartzea ez dela bereizkeriazkoa, legezko gurasoen edo tutoreen nahien arabera hezkuntza ematen badute, betiere, sistema horietan parte hartzea aukerakoa bada. Horren ondorioz, hezkuntza-sistemak haurren heziketa-hizkuntzaren arabera osorik edo modu partzalean banatzea, horien hezkuntza-garapena, autoestimua eta gaitasunak errazteko, ez da bereizkeria-tresna, ezta integrazioaren aurkakoa ere, guztiz kontrakoa baino.

Euskal hezkuntza-sistemaren kasuan, proposamena ez litzateke erabateko bereizketa izango, bereizketa partziala baino, eta horrek ikuspegi batukorra ahalbidetu beharko luke (Siguán: 119). Baldintza idealetan, hizkuntz talde alogenoetako ikasleek, naziotasuna gorabehera, erraztasun publikoak izan beharko lituzkete oinarrizko hezkuntza lehen hizkuntzan jasotzeko, hizkuntza ofizialen inguruko eta hizkuntza ofizialetan egindako ikaskuntza egokiarekin konbinatuta hezitzaile elebidunen bidez. Adingabeak zenbait adinetan eta egoeratan ukitzen dituen immigrazio-fenomenotik eratorritako arazo praktikoak nabarmenak dira, baina hemen, garrantzitsuena epe luze-ara arrazoizkoa eta arrakastatsua den sistema diseinatzeko erabiltzen den filosofia da. Horrek, zalantzarik gabe, eratzen diren hizkuntza-gutxiengoetako

¹⁹ UNESCOren Konferentzia Orokorrak hartua 1960ko abenduaren 14an.

trebatzaileak prestatzea, atzerriko titulazioak azkar homologatzea, beste herrialde batzuekin edo kultur entitateekin material egokiak egiteko akordioak ezartzea, etab. eskatzen du. Hori guztia konplexua izateak ez du esan nahi guztiz baztertu behar denik asimilazio hutseko politikaren mesedetan. Ikastetxean hizkuntza-aukerak zabaltzeak izan dezakeen kostua inbertsioa da etorkizuneko beste kostu batzuei, gizartearen potentzialtasun handiagoari eta gizarteratze irmoagoari begira.

Logikoa den moduan, diseinu horrek aukera, arrazoizkotasun eta proportzionaltasun irizpideak bete behar ditu, baina edonola ere, oso esanguratsua da horren inguruko filosofia publikoa aniztasunaren kudeaketa izatea, gizarteratzeko osagai positibo moduan. Hezkuntzaren esparruan, adibidez, gutxiengo guztientzat, gutxiengo nazionalen hezkuntza-eskubideei buruzko Hagako Gomendioen edukia praktikan ipintzen ahalegintzen dira²⁰. Ikuspegi horren oinarrian bereizkeriarik ez egiteko ideia dago, eta ez talde imigrantei eskubide zehatzak aitortzea. Modu horretan, hezkuntzaren arloan, hezkuntzaren esparruan bereizkeriarik ez egiteko UNESCOren hitzarmenaren 3. artikulua araber, estatuak «haien lurraldean bizi diren atzeritarrei hezkuntzarako sarbidea eman behar diete naziokoen *baldintza berberetan*» (etzana gurea da). Gure ustez, baldintza horiek eskubidearen funtsezko edukiar buruzkoak izan behar dira, eta horrek, zalantzarik gabe, hizkuntzan eta ikasleen hizkuntz gaitasunean du eragina²¹.

Filosofia kulturantzun hori espazio publiko osora hedatu behar da, baina horrek ez du esan nahi berezko hizkuntz normalizazioko prozesua gelditu edo murriztu behar denik. Aitzitik, hemen proposatzen den filosofia batukorra prozesu globalaren atala da, eta gizarte-kohesio handiagoa bilatzen du. Horretarako, hiritar berriek ikusi behar dute aniztasunaren errespetoa eta euren kultura eta hizkuntzen sustapena gizarte honetan inguruko bete ba-

²⁰ Hagan bildutako adituen talde batek 1996ko urrian hartu zituen, ESLAko Gutxiengo Nazionalen goi-komisarioaren babespean.

²¹ Hizkuntzak hezkuntza-eskubidearen funtsezko edukian duen garrantziaren ingurukoa da baita ere Konstituzio Auzitegiak Kataluniako Hizkuntza Normalizazioaren Legeari buruz abenduaren 23an emandako 337/1994 Epaia, 11. oinarri juridikoa. Ikusi, era berean, Giza Eskubideen Europako Auzitegiaren Epaia, Zipre versus Turkia kasua, 2001eko maiatzaren 10ekoa, 275-280. paragrafoak.

tzuetan baino aitorten handiagoa duela. Hori dela eta, proposatzen den eskemak gaur egun dagoen logika instituzionala apurtzen du. Logika honetan, batetik, immigranteentzat giza eskubideen oinarriko kultura-alderdiak ukatzen dira. Bestetik, espazio publikoa arautzerakoan ez zaie herritar berrien izaera aitortzen. Gure kasu berezian, immigranteen taldeak eraginkortasun handiagoarekin integratu nahi dira, hain zuzen ere, aniztasunera gehiago irekita. Ikuspegi ireki horretatik etorkinen kultura-taldeak euskal kultura-munduan integratzea bultzatu daiteke.

Azken finean, ezin da ahaztu asimilazioarekin ez dagoela integrazio efektiborik; aitzitik, gizarte-parametro berriak eraikitzen dira. Erkidego politikoekin zuzenean lotutako identitateak egotea gero eta arraroagoa da, azken horiek bilakatu egiten direlako eta erkidego politikoek haien arteko loturak abiadura handian ezartzen dituztelako, elkarren aurka ez dauden identitate konplexu asko sortuz. Estatu guztiek (eta autonomia-erkidego guztiek) erronka horri erantzuteko betebeharra dute, hizkuntza guztien bidezotasun teorikoa eta balioa berdinak direla ulertuta.

4.2. Hizkuntz aniztasunaren kudeaketa

Idea horiek guztiek planteatutako bigarren eztabaidara garamatzate, gure artean hizkuntz erkidego berriak sendotzean. Aurkeztu ditugun ideiak oinarri hartuta, hizkuntz aniztasunaren kudeaketa irekiagoa eta integraztaileagoa egiteko ideiak planteatu behar dira. Puntu honetan, oinarriko ideia da hizkuntzek ez dutela estatuaren menpe edo zerbitzura egon behar; tresna publikoak hizkuntzen zerbitzura egon behar du, edo hobeto esanda, hizkuntz erkidegoen zerbitzura (Junyent: 237).

Azpimarratzekoa da gure gizarteko hizkuntz aniztasun gero eta handiagoa modu demokratikoan kudeatzeko eraz ari garela, aniztasun hori eragin duen fenomeno gorabehera. Hori dela bide, gai hau immigrazio-politiketatik bereizi behar da, eta beste hizkuntza batzuetako hiztunak herritar berri moduan hartu behar dira. Azken horretara behartzen du Immigratioari buruzko Euskal Planak ere. Horrenbestez, funtsezkoa da aniztasuna kudeatzeko politika zehatza diseinatzea, kasu honetan hizkuntzaren esparruan.

Ildo beretik, komeni da gehiengoaren gizarte-hautematetik ezabatzea gizarte-kohesioa identitate-osagai erkide batzuen arabera dela dioen ideia. Gizarte-harmonia ez da biztanleen kultura-uniformetasunaren arabera, biztanleen elkarrekiko aitortzearen eta errespetuaren arabera baina, hau da, esparru zabalean elkarbanatzen diren balioak ezartzearen arabera. Aitzitik, kulturaren eta hizkuntzaren aldetik uniformeak diren eta gizarte-kohesioa arazo larriak dituzten gizarte asko daude. Gizarte demokratiko aurreratuarentzat, pertsona guztiek haien identitatearen bidez, eta ez identitatea gorabehera, giza eskubideez segurtasunez gozatea egonkortasun eta legitimitate faktorea da. Ildo horretatik, euskararen kokapen instituzional pribilegiatua errazago legitimatu daiteke gizartean dauden gainetik hizkuntzek adierazpenerako eta aitortze publikorako bide egokiak aurkitzen dituztenean. Nazio estatuaren eskema klasikoak errepikatzea eta hizkuntza-ikuspegi publikoa bi hizkuntza ofizial egoteari ixtea aukera politiko okerra da, ikuspegi demokratikotik zein estrategikotik, egoerarik murrerenean dagoen hizkuntza ofizialaren etorkizunari aurre egiteko.

Esparru hori zehatzago azaltzeko, bere garaian formulatu genuen hizkuntza-irekitzerako proposamenera joko dugu (Ruiz Vieytez, 2008a). Apurkapurka har daitezkeen neurriak aurkeztuko ditugu jarraian. Behin eta berriro esan dugun moduan, garrantzitsuena ez da zer neurri har daitezkeen, horiek gidatzen dituen ideia politikoa baina. Ildo horretatik, EAEk politika kulturaztuna (edo kultura artekoa, horrela formulatzea nahiago bada) hartzearen aldeko apustua egingo genuke, immigrazioaren eta etorkinen erkidegoekin elkarrekiko egokitzapena egitearen aldekoa. Jarrera formal hau Immigrazioari buruzko Euskal Planek ezarritakoarekin koherentea eta aniztasuna kudeatzeko euskal politika aurreratuaren oinarria izango litzateke.

Jarraian adieraziko ditugun proposamenak Eskualdeetako edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutunean ezarritako jarraibideak erabiltzen ditu, III. Atalera bildutako jarduera-sektoreei dagokienez. Dokumentu juridiko hori aplikatzeko zaila den arren, guk dugun xederako, sektoreen arabera balizko neurrien egitura oso erabilgarria izan daiteke guretzat. Modu horretan, lehenengo eta behin, «zeharkako jarduerak» ezarri dira, hots, jarduera instrumentalak, eta jarraian itun horretako 8-14. artikuluetan ezarritako ordena berreskuratzen da.

1. Zeharkako jarduerak

1. Erkidegoan hitz egiten diren hizkuntza guztiei prestigioa emateko ahalegina egitea, batez ere gutxien hedatuta daudenei, hala nola euskarari eta etorkinen sorterriko hizkuntza ez-ofizialei, komunikabideetan kontzientziarik kanpainak eginda eta hezkuntza-curriculumaren bidez.
2. Euskadin hitz egin eta hiztunen behar den besteko kopurua duten hizkuntza guztiei Europako Kontseiluak arlo horretan dituen bi tresnetatik ahal diren neurri guztiak aplikatzea: Eskualdeetako edo Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Gutuna eta Gutxiengo Nazionalak Babesteko Esparru Hiztarmena.
3. Euskadin bizi diren herritarren hizkuntz erroldak etengabe egitea, horien bidez hizkuntza bakoitzak gure gizartean duen zenbakizko pisua eta horien bilakaera nolabaiteko segidarekin zehaztu ahal izateko.
4. Herritar guztien hizkuntz dinamikei buruzko azterketak eta analisiak egitea hizkuntza ofizialen ikaskuntzari eta hizkuntza ez-ofizialen garapenari eta galerari dagokienez. Batez ere etorkinen eta horien ondorengoen hizkuntz egokitzapena eta mugikortasuna aztertzea, baita hizkuntza jakin batzuetan haien eta gainerako herritarren artean elkar ulertzeko aukerak ere.

2. Hezkuntza

5. Ikasle ez-euskaldunak euskara apurka-apurka ikastea errazten duten hizkuntza-ereduetan sartzeari sustatzea, murgiltze osoa egin gabe.
6. Hezkuntza-curriculumean irakaskuntza-hizkuntza aldatzeko aukera ematen duten espazioak gehitzea, egon dagoen eskaeraren eta baliabide eskuragarrien arabera. Espazio horietan hizkuntza ez-ofizialak apurka-apurka gehitzeko lan egitea, hizkuntz erkidegoetako pertsonak inplikaturik. Espazio horietan, familian beste hizkuntza ez-ofizial batzuk ezagutu edo jasotzen dituzten ikasleei hizkuntza horien oinarrizko gramatika- eta ortografia-alderdiak indartzea.
7. Hurbiltasun geografikoa oinarri hartuta eta egon dagoen eskaeraren arabera, beste hizkuntz erkidego batzuetako ikasleak taldekatzea, hizkuntza horietan hezkuntza-espazioak errazteko. Hori adin edo maila desberdinetako ikasleak edo talde desberdinetakoak taldekatuz ere egin daiteke. Kontua ez

da talde edo gela zehatzak sortzea hizkuntzaren arabera, horiek ezarritako espazio eta ordutegietan eta horretarako erreserbatutako arloetan egitura-tzea baino, gainerako ikasleek beste hezkuntza-osagarri batzuk egiten dituzten bitartean.

8. Erkidego alogenoetako kideak pedagogikoki trebatzera bideratutako politika diseinatu eta ezartzea, apurka-apurka hezkuntza-arloan sartu daitezen beste hezkuntza batzuetako hezkuntza-espazioen irakasle edo dinamizatzailer moduan.
9. Gurasoei edo tutoreei seme-alabak kasuan kasuko hezkuntza-taldeetara askatasunez esleitzeko aukera ematea, nahi ez diren asimilazioak saihesteko eta hizkuntz asimilaziorako aukera ez behartzeko. Agintari publikoek, hizkuntz aniztasunari prestigioa emateko politikaren barruan, euskararen agerpen handia duten hezkuntza-ereduetan zein kasuan kasuko hezkuntzaren zerbitzura sortutako hizkuntz espazioetan sartzeari gomendatuko dute.
10. Hezkuntza-curriculumean munduko hizkuntz aniztasunari, hizkuntz familiar eta hizkuntzen arteko desberdintasunei, kultur kodeei eta euskal gizartearen gehien agertzen diren hizkuntzen lexikoko oinarritzko osagaiei buruzko adigaiak gehitzea. Era berean, hurbileko alfabeto praktikoak erabiltzen irakastea, batez ere zirilikoa, grekoa eta, ahal den neurrian, baita arabiera ere, ikasleek alfabeto horiekin idatzitako testuak irakurtzen ikasi ahal izateko.
11. Gizartearen hitz egiten diren hizkuntzetan material didaktikoak egitea (itzultzea) bultzatzea, bai zuzenean, bai egon dauden argitaletxeen edo eleaniztasun-politikaren babesean sortutako argitaletxe berrien aldetik material horiek egitea sustatuz eta diruz lagunduz.
12. Hizkuntza ofizialaz bestelakoetan egindako eskolaz kanpoko jarduerak osagarriak garatu eta erraztea, zentroetan duten agerpenaren arabera, baita zenbait zentroetako ikasleak taldekatuz ere. Hizkuntza horiek urteroko izaera duten jarduerak puntualetan gutxienez agerpena izatea bermatzea lurralde historiko gutzietan.
13. Hizkuntz gutxiengoekin hezkuntza-lana diruz bultzatzea, soldata-osagarri baten bidez.

14. HHEetan apurka-apurka helduei euskararen eta behar den besteko eskara duten beste hizkuntza batzuen irakaskuntza gehitzea.
15. Irakasle Eskoletan lanpostuak edo ikasketa-bekak erreserbatzea, ama-hizkuntza, familia-hizkuntza edo ohiko hizkuntza moduan Europar Bata-sunean 2004an ofizialak ziren hizkuntzez bestelakoa dutela egiaztatzen dutenentzat.

3. **Justizia**

16. Behar den besteko interpreteak daudela bermatzea hala eskatzen duten prozedura guztietan.
17. Gehien hedatutako hizkuntza ez-ofizialetan lege-testu nagusiak itzuli eta argitaratzea.
18. Ohiko prozedura eta izapide judizialei buruzko informazio-foiletoak argitaratzea, eta informazio hori justizia-administrazioaren web orrian jar-tzea gehien hedatutako hizkuntza ez-ofizialetan.
19. Jendea gehien hedatutako hizkuntza ez-ofizialetan artatzen dela bermatzea erregistro zibilen eta oinarritzko informazioaren esparruetan, behintzat lu-rralde historikoen hiriburuetan.
20. Hizkuntza ez-ofizialetan idatzita egoteagatik dokumentuak edo idatziak onartzeari uko ez egitea. Horien itzulpena erraztea.

4. **Administrazio publikoa**

21. Hizkuntza albait gehienetan interpretazio-telefonoak prestatzea presazko edo ohiko administrazio-izapideetarako.
22. Administrazioari eta horren izapideei buruzko foiletoak eta informazio-kartelak gehien hedatutako hizkuntza ez-ofizialetara itzultzea.
23. Beste hizkuntza batzuetako izen bereziak eta horien grafiak ahal den neu-rrian errespetatzea, hala denean, latindar grafia alboan jarrita.
24. Gure erkidegoan une bakoitzean gehien hedatutako hizkuntza ez-ofizialen ezagutza baloratzea, lanpostu publikoetan sartzeraokan puntuatzeko mo-duko meritu moduan.

25. Jendearen aurreko administrazio-lanpostuak langile elebidunekin betetzea.
26. Hizkuntza-erkidego jakin bateko kide asko dituzten udalerrietan, hizkuntza horretan zerbitzuen kopuru albait handiena jartzea, hala denean, itzulpen zerbitzuen bidez.
27. Eremu urriko hizkuntza-erkidegoetako pertsonak herri-administrazioetan apurka-apurka sartzera bideratutako politika diseinatu eta ezartzea.
28. Hizkuntza ez-ofizialetan idatzita egoteagatik dokumentuak edo idatziak onartzeari uko ez egitea. Horien itzulpena erraztea.
29. Hizkuntza (kultura) aniztasunaren kudeaketa demokratikoa gobernu maila desberdinetan (autonomikoa eta forala) sustatu eta planifikatzeko administrazio-unitatea (zuzendaritza) sortzea.

5. Mass media

30. Sustapen-jardueraren bidez, programazioaren zati bat erkidegoan hitzunen gutxieneko kopurua duten hizkuntza ez-ofizialetan ematen duten komunikabideak sortu, mantendu eta hedatzeari mesede egitea.
31. Titulartasun publikoa duten komunikabideetan hizkuntza ez-ofizialetan egindako programazioa handitzea, emanaldi-kanalak gehituz, telebista digitala erabiliz, aldi bereko bikoizketa-sistemak erabiliz, etab.
32. Eremu urriko hizkuntza-erkidegoei euskal gizartean gehien hedatutako hizkuntza ez-ofizialetan aritzen diren atzerriko komunikabideen harrera erraztea.
33. Eremu urriko hizkuntza-erkidegoetako pertsonen titulartasun publikoa duten komunikabideetako kontrol-organoetan egoteko aukera ematea.

6. Kultura jarduerak

34. Gehien hedatutako hizkuntza ez-ofizialetan literatura-, arte- eta edizio-ekoizpena erraztu eta sustatzea.
35. Euskal literatura-lanen eta gehien hedatutako hizkuntza ez-ofizialetara itzuli daitezkeen gainerako lanen itzulpena erraztu eta sustatzea.

7. Ekonomia eta gizarte bizitza

36. Enpresen eta gizarte-erakundeen aldetik eleaniztasuna garatzeko planen diseinua eta betearazpena sustatzea, zehatz esanda, zerbitzuak beste hizkuntza batzuetan eskaintzea.
37. Administrazio-emakidak erabakitzean edo lizentziak ematean, zerbitzuak hizkuntza askotan ematen diren baloratzea.
38. Eremu urriko hizkuntz erkidegoetako pertsoneri ildo ekonomiko, sozial edo kultureko aholku-organoetan egoteko aukera ematea.
39. Enpresek kontsumitzaileei informazioa ematen dietela bermatzea, batez ere, segurtasunari buruzko arauen ingurukoa, erkidegoan hitz egiten diren hizkuntzen kopuru albait handienera.

8. Mugaz gaindiko harremanak

40. Hizkuntza ez-ofizialeko hiztunen interesak ordezkatu edo defendatzen dituzten taldeen, elkarteen, fundazioen edo irabazteko asmorik ez duten bestelako entitateen eta hizkuntza bera duten herrialdeetako antzeko erakundeen edo herrialde horietako agintari publikoen artean kultura-izaerako harremanak mantendu eta sendotzeari erraztasunak ematea eta harremanok sustatzea.

5. Bibliografia

AGIRREAZKUENAGA, I. (2003), *Diversidad y convivencia lingüística*, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia-San Sebastián.

AIERDI, X. (2008), «Larritasun egoeretara hurbiltzea: Hizkuntza aniztasun berriaren eragina hizkuntza gutxituen normalizazio prozesuan», RUIZ VIEYTEZ, E. (zuz.), *Giza eskubideak eta aniztasuna. Erronka berriak askotariko gizarteentzat*, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia, 127-154 orr.

BARQUIN, A. eta RUIZ-BIKANDI, U. (2008), «Hizkuntzen kudeaketa eskolan», in AIERDI, X. eta URANGA, B., *Euskara, inmigrazioa eta hizkuntza eskubideak*, Ikuspegi-Unesco Etxea, Bilbo, 43-48 orr.

BASABE, N, ZLOBINA, A. eta PAEZ, D. (2004), *Integración socio-cultural y adaptación psicológica de los inmigrantes extranjeros en el País Vasco*, Soziologiazko Euskal Koadernoak, 15. zk., Eusko Jaurlaritza, Vitoria-Gasteiz.

CARABAÑA, J. (2006), «Los alumnos inmigrantes en la escuela española», AJA, E. eta ARANGO, J. (ed.), *Veinte años de inmigración en España*, CIDOB, Bartzelona, 275-299 orr.

CASTIGLIONE, D. eta LONGMAN, C. (ed.) (2007), *The Language Question in Europe and Diverse Societies. Political, Legal and Social Perspectives*, Hart Publishing, Oxford-Portland.

CEAR-Euskadi (2007), *Estudio sobre el interés y uso del Euskera por parte de la población inmigrante y refugiada*, Cear-Euskadi, Bilbo.

DE VARENNES, F. (2001), «Language Rights as an Integral Part of Human Rights», *Unesco Most journal on Multicultural Societies: Lesser Used Languages and the Law in Europe*, 3. lib., 1. zk.

DUNBAR, R. (2007), «European Traditional Linguistic Diversity and Human Rights: A Critical Assessment of International Instruments», RUIZ VIEYTEZ, E. eta DUNBAR, R. (ed.), *Human Rights and Diversity: New Challenges for Plural Societies*, Humanitarian Net, Bilbo, 85-110 orr.

DUNBAR, R. eta HENRARD, K. (ed.) (2008), *Synergies in Minority protection. European and International Law Perspectives*, Cambridge university press, Cambridge.

EXTRA, G. eta YAGMUR, K. (ed.) (2004), *Urban Multilingualism in Europe. Immigrant Minority Languages at Home and School*, Multilingual Matters, Ltd, Clevedon.

FERNÁNDEZ LIESA, C.R. (1999), *Derechos lingüísticos y Derecho internacional*, Dykinson, Madril.

GRIN, F. (2003), «Diversity as Paradigm, Analytical Device, and Policy Goal», KYMLICKA, W. eta PATTEN, A., (ed.): *Language Rights and Political Theory*, Oxford University Press, Oxford.

HENRARD, K. (2000), *Devising an Adequate System of Minority Protection*, Martinus Nijhoff Publishers, Haga.

HOGAN-BRUN, G. eta WOLFF, S. (2003), «Minority Languages in Europe: An introduction to the Current Debate», HOGAN-BRUN, G. eta WOLFF, S. (ed.), *Minority Languages in Europe. Frameworks, Status, Prospects*, Palgrave Macmillan, New York.

JUNYENT, C. (1998), «Aplicaciones de la Declaración universal de Derechos Lingüísticos. Aspectos estatales y regionales: medio, contactos y dinámica sociolingüística», *Las políticas lingüísticas a partir de la Declaración Universal de Derechos Lingüísticos*, Mediterrània, Bartzelona.

KASARES, P. (2004), *Hizkuntz eskubideak Euskal Herrian. Zer eskubidez ari garen eta zertan diren*, Cuadernos de Derechos Humanos, 31. zk., Deustuko Unibertsitatea, Bilbo.

KONTRA, M. (1999), «Some Reflections on the Nature of Language and its Regulation», PACKER, J. (ed.): *Special Issue on the Linguistic Rights of National Minorities, International Journal on Minority and Group Rights*, 6. lib., 3. zk., 281-288 orr.

KYMLICKA, W. eta PATTEN, A. (2003), «Language Rights and Political Theory: Context, Issues, and Approaches», KYMLICKA, W. eta PATTEN, A., (ed), *Language Rights and Political Theory*, Oxford University Press, Oxford.

LARIOS PATERNA, M.J. (2006), «El derecho a la educación de los inmigrantes», AJA, E. eta ARANGO, J. (ed.), *Veinte años de inmigración en España*, CIDOB, Bartzelona, 247-273 orr.

MAY, S. (2003), «Language, Nationalism and Democracy in Europe», HOGAN-BRUN, G. eta Wolff, S. (ed.), *Minority Languages in Europe. Frameworks, Status, Prospects*, Palgrave Macmillan, New York.

O'REILLY, C. (2003), «When a Language is Just Symbolic: Reconsidering the Significance of Language to the Politics of Identity», HOGAN-BRUN, G. eta WOLFF, S. (ed.), *Minority Languages in Europe. Frameworks, Status, Prospects*, Palgrave Macmillan, New York.

PATTEN, A. (2003), «What Kind of Bilingualism?», KYMLICKA, W. eta PATTEN, A., (ed.), *Language Rights and Political Theory*, Oxford University Press, Oxford.

PEREZ FERNANDEZ, J.M. (koord.) (2006), *Estudios sobre el estatuto jurídico de las lenguas de España*, Atelier, Bartzelona.

ROMAINE, S. (2002), «The Impact of Language Policy on Endangered Languages», *Unesco Most Journal on Multicultural Societies: Protecting Endangered Minority Languages: Sociolinguistic Perspectives*, 4. lib., 2. zk.

RUBIO-MARIN, R. (2003), «Language Rights: Exploring the Competing Rationales», KYMLICKA, W. eta PATTEN, A., (ed.), *Language Rights and Political Theory*, Oxford University Press, Oxford.

RUIZ VIEYTEZ, E. (2003), «La Carta Europea de las Lenguas Regionales o Minoritarias, ¿un instrumento más para la protección de las minorías lingüísticas?: contenido, límites y oportunidades», *Carta Europea de las Lenguas Regionales o Minoritarias, Una perspectiva sobre su aplicación*, EKE Foundation, Iruñea, 19-67 orr.

——— (2006), *Minorías, inmigración y democracia en Europa. Una lectura multicultural de los derechos humanos*, Tirant lo blanch-Universidad de Valencia, Valentzia.

——— (2008a), «Ideas para gestionar la diversidad lingüística», AIERDI, X. eta URANGA, B., *Euskara, inmigrazioa eta hizkuntza eskubideak*, Ikuspegi-Unesco Etxea, Bilbo, 31-35 orr.

——— (2008b), «New minorities and linguistic diversity. Some reflections from the Spanish and Basque perspectives», *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)*, 6. lib., 2. zk.

——— (2009), «Constitutions, Languages, Definitions and the European Charter for Regional or Minority Languages», *Llengua i Dret*, 51. zk., 227-253 orr.

SIGUAN, M. (2001), *Bilingüismo y lenguas en contacto*, Alianza editorial, Madril.

SKUTNABB-KANGAS, T. (2004), «The right to mother tongue medium education: the hot potato in human rights instruments», II Simposio Internacional Mercator *Europa 2004: ¿Un nuevo marco para todas las lenguas?*, Tarragona, 2004ko otsaila.

SKUTNABB-KANGAS, T. eta PHILIPSON, R. (ed.) (1995), *Linguistic Human Rights. Overcoming Linguistic Discrimination*, Mouton de Gruyter, Berlin/New York.

URANGA, B., AIERDI, X. et al. (2008), *Hizkuntzak eta inmigrazioa*, Ikuspegi-Unesco etxea, Bilbo.

UNZURRUNZAGA, A. (2007), «Derechos lingüísticos de la población inmigrante», *Mugak*, <http://www.mugak.eu/busqueda/search?q=documentos>

——— (2008), «¿Qué hacemos con la pluralidad lingüística realmente existente?», AIERDI, X. eta URANGA, B., *Euskara, inmigrazioa eta hizkuntza eskubideak*, Ikuspegi-Unesco Etxea, Bilbo, 36-39 orr.

——— (2008), «Aniztasun berrien harira. Zenbait erizpide inmigrazioaren ku-deaketarako», *Cuaderno de trabajo*, 41. zbk., Gipuzkoako SOS Arrazakeria, 2008ko azaroa.

URRUTIA LIBARONA, I. (2006), *Derechos lingüísticos y euskera en el sistema educativo*, Pamie-la, Iruñea.

WELLER, M. (ed.) (2005), *The Rights of Minorities: A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, Oxford University Press, Oxford.

WOEHLING, J.M. (2005), *The European Charter for Regional or Minority Languages*, Council of Europe, Estrasburgo.

ZAPATA, M. (2008), «Euskara, inmigrazioa eta hizkuntza-eskubideak», AIERDI, X. eta URANGA, B., *Euskara, inmigrazioa eta hizkuntza eskubideak*, Ikuspegi-Unesco Etxea, Bilbo, 49-54 orr.

ZAPATA SOLANO, M. (2006), *Etorkinak eta hizkuntza-ereduak*, Soziologiako Euskal Koadernoak, 20. zk., Eusko Jaurlaritza, Vitoria-Gasteiz.